

MADANIY MEROS RESURSLARIDAN SAMARALI FOYDALANISHNI AFZALLIKLARI

UrDU “Turizm va mehmondo‘stlik” yo‘nalishi magistranti

Matsapayeva Xilola Bekchan qizi

Annotatsiya: Madaniy meros resurslaridan samarali foydalanish jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi. Ushbu tezisdagi madaniy merosni saqlash va undan foydalanishning afzalliklari, jumladan, turizmni rivojlantirish, ta’limni yaxshilash, madaniy xilma-xillikni ta’minlash va barqaror rivojlanishga ko‘maklashish masalalari ko‘rib chiqiladi. Madaniy meros resurslari nafaqat o‘tmishni saqlab qoladi, balki kelajak avlodlar uchun iqtisodiy va ijtimoiy manfaatlar yaratadi.

Kalit so‘zlar: madaniy meros, samarali foydalanish, afzalliklar, iqtisodiy foyda, madaniy xilma-xillik, ta’lim, barqaror rivojlanish, turizm, ijtimoiy farovonlik, identifikatsiya

Abstract: The effective utilization of cultural heritage resources significantly contributes to the economic, social, and cultural development of society. This thesis examines the advantages of preserving and utilizing cultural heritage, including the development of tourism, enhancement of education, promotion of cultural diversity, and support of sustainable development. Cultural heritage resources not only preserve the past but also generate economic and social benefits for future generations.

Keywords: cultural heritage, effective utilization, advantages, economic benefits, cultural diversity, education, sustainable development, tourism, social well-being, identification

Аннотация: Эффективное использование ресурсов культурного наследия вносит значительный вклад в экономическое, социальное и культурное развитие общества. В данном тезисе рассматриваются преимущества сохранения и использования культурного наследия, включая развитие туризма, совершенствование образования, обеспечение культурного разнообразия и содействие устойчивому развитию. Ресурсы культурного наследия не только

сохраняют прошлое, но и создают экономические и социальные блага для будущих поколений.

Ключевые слова: культурное наследие, эффективное использование, преимущества, экономическая выгода, культурное разнообразие, образование, устойчивое развитие, туризм, социальное благополучие, идентификация

Kirish: Madaniy meros resurslaridan samarali foydalanish bir qancha muhim afzalliklarga ega bo'lib, ular jamiyatning turli sohalariga ta'sir qiladi. Birinchi navbatda, madaniy merosni saqlash va undan foydalanish madaniy xilma-xillikni rivojlantirishga yordam beradi. Madaniy merosni muntazam ravishda rejalashtirish va saqlash orqali turli madaniyatlarning o'ziga xosligi saqlanib qoladi, bu esa global miqyosda madaniy boylikni oshiradi. Shuningdek, madaniy meros identifikatsiyani ta'minlaydi, xilma-xillikni rag'batlantiradi va iqlim harakatlariga yordam beradi, natijada barqaror kelajak shakllantiriladi[1].

Ikkinchi afzallik – iqtisodiy foyda. Madaniy meros joylari va ob'ektlari shaharlar, shaharchalar va mintaqalarning jozibadorligi va yashashga qulayligini oshiradi. Turistlar va tashrif buyurmaydigan shaxslar uchun madaniy merosni saqlash iqtisodiy foyda keltiradi, chunki tashrif buyuruvchilar kirish haqi to'lashga tayyor bo'ladi. Bundan tashqari, madaniy merosni yaxshi boshqarish mahalliy jamoalar uchun moliyaviy va iqtisodiy qiymat yaratadi, bu esa ularni boyitadi.

Uchinchi jihat – ta'lim va ma'rifiy afzalliklar. Madaniy meros ta'lim imkoniyatlarini kengaytiradi va tarixni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Raqamli muhitda ochiq madaniy meros qiziqishni uyg'otadi, ijodkorlikni ochadi, tasavvurni rag'batlantiradi va zamonaviy san'at sahnasini rivojlantiradi.

Nihoyat, madaniy meros farovonlik va barqaror rivojlanishga hissa qo'shadi. Madaniy merosni saqlash farovonlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi va jamiyatning o'z-o'ziga ishonchi va g'ururini mustahkamlaydi. UNESCO kabi tashkilotlarning tajribasi shuni ko'rsatadiki, madaniy merosni saqlash jahon miqyosidagi joylarni himoya qilishdan tortib, nomoddiy merosni tan olish va ijodiy iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlashgacha bo'lgan muvaffaqiyatlarga olib keladi.

Asosiy qism: Madaniy meros resurslaridan samarali foydalanish jamiyatning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ushbu qismda madaniy merosning afzalliklarini batafsil ko'rib chiqamiz, jumladan, madaniy xilma-xillikni ta'minlash, iqtisodiy foyda, ta'limiy imkoniyatlar va barqaror rivojlanish masalalarini. Madaniy meros nafaqat

o'tmishni saqlaydi, balki hozirgi va kelajak avlodlar uchun iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy boylik yaratadi. O'zbekiston kontekstida moddiy va nomoddiy madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib, bu sohada qonunlar va loyihalar mavjud[2].

Madaniy xilma-xillikni rivojlantirish va identifikatsiyani ta'minlash

Madaniy meros resurslaridan samarali foydalanish madaniy xilma-xillikni saqlash va rivojlantirishga yordam beradi. Madaniy merosni muntazam muhofaza qilish orqali turli madaniyatlarning o'ziga xosligi saqlanib qoladi, bu esa global miqyosda madaniy boylikni oshiradi. Masalan, O'zbekistonda moddiy madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan oqilona foydalanish sayyohlik salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, madaniy meros identifikatsiyani ta'minlaydi, xilma-xillikni rag'batlantiradi va iqlim harakatlariga yordam beradi, natijada barqaror kelajak shakllantiriladi. UNESCO tajribasi shuni ko'rsatadiki, madaniy merosni saqlash jahon miqyosidagi joylarni himoya qilishdan tortib, nomoddiy merosni tan olishgacha muvaffaqiyatlarga olib keladi. O'zbekistonda bunday obyektlar davlat himoyasida bo'lib, ularni saqlash jamiyatning madaniy identifikatsiyasini mustahkamlaydi[3].

Madaniy merosni raqamli muhitda ochiq qilish, masalan, virtual muzeylar va onlayn ekskursiyalar orqali, yosh avlodda qiziqish uyg'otadi va madaniy boyliklarni taqdim etadi. Bu jarayon madaniy xilma-xillikni rivojlantirishda muhim, chunki u turli madaniyatlar o'rtasidagi muloqotni oshiradi va globalizatsiya sharoitida milliy o'zlikni saqlaydi.

Quyidagi jadval madaniy meros resurslaridan samarali foydalanishning asosiy afzalliklarini taqqoslaydi va ularning ta'sir sohasini ko'rsatadi

1-Jadval.

Afzallik turi	Tavsif	Ta'sir sohasi	Misol O'zbekistonda
Madaniy xilma-xillik	Turli madaniyatlarning o'ziga xosligini saqlash va global boylikni oshirish	Ijtimoiy va madaniy	UNESCO ro'yxatidagi joylar (Samarkand, Buxoro) saqlanishi orqali milliy identifikatsiyani mustahkamlash

Afzallik turi	Tavsif	Ta'sir sohasi	Misol O'zbekistonda
Iqtisodiy foyda	Turizm rivoji, ish o'rinlari yaratish va moliyaviy daromad	Iqtisodiy	Madaniy meros obyektlari asosida sayyohlik salohiyatini oshirish, kirish haqi va xizmatlar orqali daromad
Ta'limiy imkoniyatlar	Tarix va madaniyatni o'rganish, yosh avlodga qiziqish uyg'otish	Ta'lim va ma'rifat	Virtual muzeylar va onlayn resurslar (masalan, Manba.uz) orqali ta'lim jarayonini boyitish
Barqaror rivojlanish	Ekologik va ijtimoiy muvozanatni ta'minlash, farovonlikni oshirish	Ekologik va ijtimoiy	Madaniy merosni himoya qilish qonunlari orqali kelajak avlodlar uchun saqlash va adaptiv foydalanish

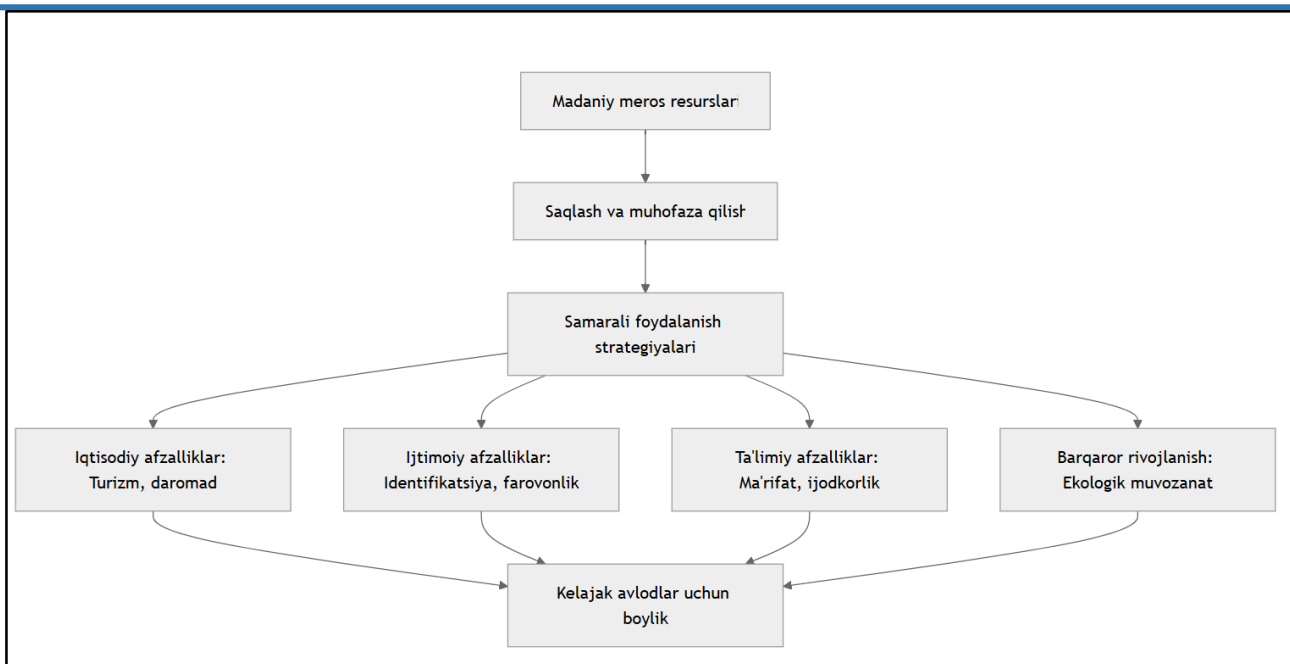
Izoh: Ushbu jadval mavzuning asosiy qismlariga asoslanib tuzilgan va afzalliklarni tizimli ravishda taqdim etadi. Jadval ma'lumotlar

<https://www.librarything.com/mds/363.69> ma'lumotlari asosida tuzilgan.

Iqtisodiy foyda va turizmni rivojlantirish

Madaniy meros resurslaridan samarali foydalanish iqtisodiy rivojlanishga katta hissa qo'shadi. Madaniy meros obyektlari shaharlar va mintaqalarning jozibadorligini oshiradi, bu esa turizmni rivojlantirishga olib keladi. Turistlar uchun madaniy merosni saqlash iqtisodiy foyda keltiradi, chunki ular kirish haqi to'lashga va mahalliy xizmatlardan foydalanishga tayyor bo'ladi. O'zbekistonda madaniy meros obyektlari asosida iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash, jumladan, sayyohlik industriyasida foydalanish muammolari hal etilmoqda.

1-Sxema.

Izoh:

Sxema

ma'lumotlari

<https://www.cut.ac.cy/euromed2012proceedings/shortPapers/215.pdf> saytidan olingan.

Madaniy merosni yaxshi boshqarish mahalliy jamoalar uchun moliyaviy qiymat yaratadi, ish o'rinlari ochadi va iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi. Masalan, energiya resurslaridan samarali foydalanish kabi, madaniy merosni turizm va biznesda ishlatish mamlakat iqtisodiyotini mustahkamlaydi. Bu afzalliklar madaniy merosni saqlash investitsiyalarini oqlaydi va narxlash strategiyalarini shakllantirishga yordam beradi.

Ta'lim va ma'rifiy afzalliklar

Madaniy meros resurslaridan foydalanish ta'lim imkoniyatlarini kengaytiradi va tarixni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Raqamli muhitda ochiq madaniy meros qiziqishni uyg'otadi, ijodkorlikni ochadi va zamonaviy san'atni rivojlantiradi. O'zbekistonda "Manba.uz" va "Madaniy meros" loyihalari ta'lim va madaniyat uchun elektron resurslar yaratishda muhim rol o'ynaydi.

Madaniy meros ta'lim jarayonida ishlatilganda, yoshlar o'tmishdan saboq oladi va madaniy qiymatlarni qadrlashni o'rganadi. Bu esa umrbod ta'limni rivojlantiradi va jamiyatning ma'rifiy darajasini oshiradi.

Farovonlik va barqaror rivojlanish

Madaniy merosni saqlash jamiyat farovonligini oshiradi va o'z-o'ziga ishonch va g'ururni mustahkamlaydi. Barqaror rivojlanishda madaniy merosning roli katta, chunki u ekologik va ijtimoiy muvozanatni ta'minlaydi. O'zbekistonda madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish qonunlar bilan tartibga solingan bo'lib, bu barqarorlikni ta'minlaydi.

Umuman olganda, madaniy meros resurslaridan samarali foydalanish jamiyatning barcha sohalarida ijobiy ta'sir ko'rsatadi va kelajak avlodlar uchun boylik qoldiradi.

Muhokama: Madaniy meros resurslaridan samarali foydalanish masalasi jamiyatning rivojlanishida markaziy o'rin egallaydi. Asosiy qismda ko'rib chiqilganidek, madaniy merosning afzalliklari madaniy xilma-xillik, iqtisodiy foyda, ta'limiy imkoniyatlar va barqaror rivojlanish sohalarida namoyon bo'ladi. Biroq, ushbu afzalliklarni muhokama qilganda, bir qancha muammolarni ham hisobga olish lozim. Masalan, O'zbekistonda moddiy va nomoddiy madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib, qonunlar orqali tartibga solingan. Shunga qaramay, madaniy merosni saqlash va undan foydalanishda samarali boshqaruv tizimi yaratish muhim, chunki bu jarayon iqtisodiy va ijtimoiy manfaatlarni ta'minlaydi, ammo ekologik va moliyaviy cheklovlar mavjud.

Muhokamada madaniy merosning iqtisodiy afzalliklarini chuqurroq ko'rib chiqsak, turizm va sayyohlik salohiyatini oshirish orqali mintaqaviy rivojlanish ta'minlanadi. Biroq, madaniy meros obyektlaridan foydalanishda muammolar, masalan, ortiqcha turizmning salbiy ta'siri (masalan, obidalar eskirishi) mavjud bo'lib, bu esa barqaror boshqaruvni talab qiladi. Madaniy merosni raqamli muhitda ochiq qilish, virtual muzeylar va onlayn ekskursiyalar orqali, ta'limiy afzalliklarni oshiradi, ammo raqamli bo'linish (digital divide) muammosi yosh avlodning barchasiga teng imkoniyat bermaydi.

Shuningdek, madaniy merosning barqaror rivojlanishdagi rolini muhokama qilganda, UNESCO tajribasi ko'rsatadiki, madaniy merosni saqlash identifikatsiyani mustahkamlaydi va iqlim harakatlariga yordam beradi. Biroq, globalizatsiya sharoitida milliy madaniyatlarning yo'qolish xavfi mavjud, shuning uchun samarali foydalanish strategiyalari, jumladan, jamoaviy ishtirok va adaptiv qayta foydalanish, muhimdir. Umuman, madaniy meros resurslaridan foydalanishning afzalliklari katta, ammo ularni amalga oshirishda muammolarni bartaraf etish zarur.

Xulosa va takliflar: Madaniy meros resurslaridan samarali foydalanish jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Ushbu tadqiqotda ko'rib chiqilganidek, madaniy xilma-xillikni ta'minlash, iqtisodiy foyda olish, ta'lim imkoniyatlarini kengaytirish va barqaror rivojlanishga erishish kabi afzalliklar madaniy merosning muhimligini ta'kidlaydi. O'zbekiston kontekstida madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan oqilona foydalanish sayyohlik va ta'lim sohalarida ijobiy natijalarga olib keladi.

Madaniy merosni saqlash nafaqat o'tmishni himoya qiladi, balki kelajak avlodlar uchun identifikatsiya va farovonlik manbai bo'lib qoladi. Muhokama natijalariga ko'ra, madaniy meros boshqaruvi ijtimoiy farovonlikni oshiradi va barqaror rivojlanishga hissa qo'shadi, ammo bu jarayonni yaxshilash uchun doimiy nazorat va investitsiyalar talab etiladi. Umuman, madaniy meros resurslaridan samarali foydalanish jamiyatning barcha sohalarida ijobiy o'zgarishlarga olib keladi va global miqyosda madaniy boylikni saqlaydi.

Takliflar

Madaniy meros resurslaridan samarali foydalanishni yaxshilash uchun quyidagi takliflar beriladi:

1. **Davlat siyosatini takomillashtirish:** O'zbekistonda madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish qonunlarini yangilash va ulardan foydalanishda raqamli texnologiyalarni joriy etish lozim. Masalan, virtual muzeylar va onlayn platformalarni rivojlantirish orqali ta'lim va turizmni oshirish.
2. **Jamoaviy ishtirokni kuchaytirish:** Mahalliy jamoalarni madaniy merosni saqlash va boshqaruv jarayonlariga jalb qilish, bu orqali ijtimoiy farovonlik va identifikatsiyani mustahkamlash.
3. **Investitsiyalarni ko'paytirish:** Turizm va iqtisodiy rivojlanish loyihalariga xususiy sektor va xalqaro tashkilotlarni jalb qilish, masalan, UNESCO bilan hamkorlikda loyihalarni amalga oshirish.
4. **Ta'lim va tadqiqotlarni rivojlantirish:** Universitetlar va maktablarda madaniy meros haqida maxsus kurslarni joriy etish, shuningdek, ilmiy tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash orqali yosh avlodda qiziqish uyg'otish.
5. **Barqarorlikni ta'minlash:** Madaniy merosni saqlashda ekologik standartlarni joriy etish va adaptiv qayta foydalanish strategiyalarini ishlab chiqish, bu orqali salbiy ta'sirlarni kamaytirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. – Toshkent, 2018. – (2–10-betlar).
2. Qodirov, M. Madaniy meros va turizm: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan, 2019. – 224 b. (56–78-betlar).
3. UNESCO. Culture: Urban Future. Global Report on Culture for Sustainable Urban Development. – Paris: UNESCO Publishing, 2016. – 300 p. (98–115-pp).
4. Ahmedov, A. O‘zbekiston madaniy merosi va uni asrash muammolari. – Toshkent: Universitet, 2020. – 210 b. (144–162-betlar).
5. Smith, L. Uses of Heritage. – London: Routledge, 2006. – 352 p. (201–225-pp).
6. O‘zbekiston Respublikasi “Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2001. – (5–19-betlar).
7. Harrison, R. Heritage: Critical Approaches. – London: Routledge, 2013. – 298 p. (87–103-pp).
8. Mamatqulov, B. Madaniy meros va milliy o‘zlik. – Toshkent: Sharq, 2017. – 180 b. (92–105-betlar).
9. World Bank. Cultural Heritage and Sustainable Development. – Washington, DC: World Bank, 2020. – 240 p. (150–168-pp).